

Олександр Копи
студент III курсу А

Історія формування та розвиток історичної школи в Київській Колегії та Академії

Плідно у внутрішньому рості й розвитку пронеслися для Київської Академії роки її скромного дитинства під ім'ям Києво-Братської школи (1615–1631) і роки юнацтва, коли переіменовано її в Києво-Могилянську Колегію в 1632 році. Починаючи в 1686 року, коли Київ перейшов до складу Російської імперії, тим самим звільнився від польсько-католицького правління, Колегія оживає ще з більшим блиском. В коло предметів свого викладання вона вводить православне богослов'я, і таким чином досягає найголовнішої життєво-історичної задачі — відволікання православних юнаків від латино-польських учбових закладів.

На жаль, період життя Київської Колегії недостатньо досліджений. Історики Академії — ієромонах (пізніше митрополит Московський) Макарій (Булгаков) “История Киевской Духовной Академии” і В. Аскоченський “Киев с древнейшим его училищем Академиею” в своїх працях відводять цьому дуже мало місця, лише декілька сторінок, і, що особливо сумно, не завжди залишаються вірними історичній істині. Очевидно, це залежало головним чином від обмеженості історичних документів про

що аж до кінця XVIII століття, які вони мали у своєму відношенні.

Київські історики розглядають життя Академії головним чином з трьох сторін: адміністративної, матеріально-побутової, учбово-виховної.

Одним з розкриття даної теми нас цікавить учбово-виховна діяльність, яка дає характеристику розумово-освітнім засобам Академії з перерахуванням відомих викладачів історичної науки, наявності рукописних підручників (посібників), що збереглися до нашого часу.

Київська Академія відіграла важливу роль в становленні та розвитку наукових знань, в тому числі й історичних, потреба в яких була зумовлена новими суспільно-економічними зрушеннями, що відбулися в нашій країні приблизно з XVII століття і знаменували собою новий період вітчизняної історії.

Процес нагромадження нових знань і формування власної історичної думки був прискорений суспільно-політичними обставинами й ідеологічними потребами часу. На початку XVII століття в Україні формуються сили для боротьби з чужоземним поневоленням, що вилилось згодом в народно-визвольну війну 1648–1654 рр.

Загарбавши українські землі, шляхетсько-католицькі кола повели шалений наступ на духовну культуру народу — його мову, освітні здобутки, традиції, відкидаючи або паплюжачи саму історію народу, його місце в світовому розвитку. Одночасно апологети католицької церкви намагалися підірвати й основи православної віри, насильно впроваджували унію й католицизм. Все це мало за мету позбавити народ національної гідності й свідомості, утвердити чужоземне панування на українських землях.

Прогресивні діячі України усвідомлювали, що шляхетсько-католицька експансія, насильницька полонізація загрожують самому існуванню народу і що за цих умов необхідно протиставити

їм свою вітчизняну культуру, свої духовні цінності — мову, літературу, історію, мистецтво, традиції, зберегти православну віру. На той час виступала і носієм передових суспільних поглядів. Під умовах посилюється інтерес до вітчизняної історії. Міркування з приводу окремих історичних подій та явищ проявляються в найрізноманітніших за жанром творах XVI–XVII століття: в релігійних працях, проповідях, у полемічній літературі, особливим чином історико-біографічній, у панегіриках, працях лексикографів, у літературних писках і хроніках, в історичних повістях, в передмовях до них тодішніх авторів. Визначне місце серед авторів цих численних творів займали праці членів Київської Академії.

Важливе місце в розвитку історичної думки належить полемічним творах, у яких яскраво відбилися проблеми тогочасних суспільств. Відстоюючи свої позиції у боротьбі з унією й католицизмом, письменники звертались до вітчизняної історії, розкривали її велич і значимість, писали народною мовою, стверджуючи її право на існування. Твори українських письменників-полемістів закликали боротися проти експансіоністських зазіхань католицької церкви, за збереження національних прав народу. Таким чином, вони не лише писали, а й творили історію. Значна роль серед авторів цих творів належить Захарії Копистенському та Іову Борецькому, які стояли біля джерел заснування Києво-Могилянської Колегії, а також продовжувачу їх справи, проректору Колегії свт. Петру Могилі.

Серед історичних поглядів, що їх обґрунтовували діячі Київської братської школи й колегії, важливе місце займали питання походження українського народу, спільності коренів східних слов'ян; спадковості історії України, Росії й Білорусії від Київської Русі, місце східнослов'янських народів у світовому історичному процесі. Особливого значення надавали вони також відтворенню героїчних сторінок вітчизняної історії, які засвідчували волю до незалежності й пробуджували у сучасників

ня формування та розвиток історичної школи
Київської Колегії та Академії

153

історичній почуття. Так в “Палінодії” (1622) — визначній історико-полемічній праці — говорячи про свій народ, який в історичному відношенні був названий”, З. Копистенський описує подвиги Олега, Святослава, Володимира, Даниїла Галицького, а також переможні битви козацького війська й гетьмана Петра Сагайдачного. Вітчизняна історія аж до сучасності автора розглядається ним як безперервний процес, а держава Київська — як спільний етап в історії трьох братніх народів — українського, російського й білоруського.

З високим громадським почуттям спростовували українські діячі єзуїтські наклепи про культурну відсталість східних слов'ян. Народ цей, свідчили вони, висунув талановитих письменників, численних дидаскалів, мудрих державних діячів, мав численні школи й бібліотеки, мужньо обороняв свою вітчизну й займав гідне місце серед інших народів світу. “І завше той народ ... слов'янський був несумірний і вольний і незголодований — пише Копистенський, — ніхто не міг завоювати Росів, і з ним рахувались як греки, так і римляни”. Подібні докази не тільки захищали український народ, його незаперечне право на самостійне керування, на здатність до державного життя, а й формували національну свідомість, патріотичні почуття, що було так необхідно для піднесення національно-визвольної боротьби. “Людьми, а не скотом єсємо, а з ласки Божої, людьми свободними”, — проголошував Христофор Філарет.

Саме в Братській школі (згодом в Київській Академії) було створено ряд історико-біографічних й панегіричних творів, присвячених народним героям й визначним мужам України — свт. Петру Могилі, Петру Сагайдачному, архієп. Лазарю Барановичу, Богдану Хмельницькому¹, мета яких — патріотичне виховання молоді, й, зокрема, студентів. В цих творах визначно звучить ідея служіння вітчизні, готовність віддати життя за її свободу й незалежність. Так у “Віршах на жалобний погреб...

Петра Конашевича-Сагайдачного", складених ректором Київської Братської школи Касіяном Саковичем, за вірєць мужності ставиться Запорізьке козацтво, його героїчна боротьба на захист вітчизни: "Україна тим військом незборимою зостається", — пише Сакович. А гетьман Сагайдачний "несмертельно слави гідний". "Має Греція Нестора, Ахілла й Аякса, Троя — Гектора, Атени — Перікла й Фемістокла, а Рим — Курція й Помпея, то матиме тепер Україна, — Петра Сагайдачного"². В роздумах про історичну долю українського народу, про його майбутнє провідні діячі Братської школи й Колегії від Копистенського й Борецького до Яворського й Прокоповича не один раз поверталися до питання природного союзника України в тяжкій боротьбі за свободу й незалежність.

Спільне історичне минуле східнослов'янських народів служило теоретичним обґрунтуванням їх єднання. Етнічну єдність українців, росіян і білорусів підкреслював автор "Густинського літопису" (приблизно між 1623–1627 рр.). "Сії всі єдинокровні і єдиновірні, се бо суть і нині всі єдиним іменем Русь називаються"³. Ця ж ідея звучить на сторінках "Протестації" Іова Борецького та Іезекеїля Курцевича (1621). В козаків з Москвою, — пишуть вони, — "одна віра і богослужіння, один рід, одна мова і звичаї"⁴, то й одна дорога.

Суспільно-історичні погляди Копистенського й Борецького були тісно пов'язані, як відомо, з їх громадською діяльністю. Борецький сприяв піднесенню визвольного руху, боротьбі проти польських і турецько-татарських загарбників, заслугував собі славу "козацького митрополита". В 1624 р. надіслав до Росії від свого імені посольство з проханням допомоги, а в 1630 р. — з пропозицією прийняти український народ "в государево повеление"⁵.

Таким чином, обґрунтування ідеї єднання східнослов'янських народів спиралося на історичні дослідження й сприяло розвитку самої історичної думки, що формувалася в братських школах, мала

вплив на становлення світогляду й поглядів Северина Наливайка, Петра Сагайдачного, Богдана Хмельницького та ряду інших діячів того часу.

У другій половині XVII ст. значення Києво-Могилянської Колегії як центру історичної та суспільно-політичної думки зростає. Професорами й ректорами колегії в зазначений час працювали такі відомі вчені, як Інокентій Гізель, Лазар Баранович, Іоаннікій Галятовський, Феодосій Сафонович, Дмитрій Туптало (Ростовський), Андрій Радивиловський, Стефан Яворський, Феофан Прокопович та інші. Наукову і суспільну діяльність вони продовжували згодом вже як відомі громадські й церковні діячі. У їх творах знайшли відображення знаменні події того часу — селянсько-козацькі повстання, визвольна війна 1648—1654 рр., боротьба проти турецько-татарської агресії тощо. Як свідки, а іноді як учасники цих подій, автори не лише описували їх, але й коментували, висловлювали своє ставлення до них. В умовах незгасаючих агресивних намірів шляхетської Польщі щодо України й після Переяславської ради однією з важливих проблем залишалося обґрунтування безпідставності цих намірів і закономірностей возз'єднання України з Росією. У зв'язку з посиленням турецько-татарської агресії вчені Академії приходять до думки про необхідність єднання інших народів. “Так і тепер, — писав Галятовський, — греки, болгари, серби, боснійці, молдавани, валахи і інші слов'янські народи, які служать туркам, якщо Бог захоче, можуть погодитись і домовитись між собою, вибитись із турецької неволі”⁶. Непримиренний в засудженні експансіоністської політики Польщі щодо східнослов'янських земель, Л. Баранович переконував, що немає підстав для ворожнечі між слов'янськими народами, і що, об'єднавши свої зусилля, вони можуть зробити велику послугу історії. Особливого значення в цій справі Баранович надавав союзові Росії — України — Польщі.

Таким чином, суспільно-історичні погляди вчених Колетич обмежувались національними проблемами. Повага до інших народів, їх історії, мови, звичаїв, висловлені в полемічних, публіцистичних творах сприяли поширенню гуманістичної ідеї єднання народів, зокрема слов'янських.

Про науковий характер тогочасних історичних праць свідчить широке використання першоджерел. Для обґрунтування своїх теоретичних поглядів вчені Академії використовували величезну кількість вітчизняної та зарубіжної літератури. Серед вітчизняних джерел — літописи, історичні повісті, релігійно-повчальна література, панегірики, “Життя святих”, документи, листи, праці попередників, а також усна творчість — спогади, перекази, легенди, фольклорні твори тощо. Формується науковий апарат історичних досліджень. Так, у “Палінодії” З. Копистенського використано більше ста вітчизняних та іноземних матеріалів. Історико-полемічні праці І. Галятовського вражають навіть сучасного дослідника кількістю джерел — від античних часів аж до нової доби. Він залучає і коментує твори Овідія, Вергілія, Цицерона, Сенеки, Йосифа Флавія і Климента Александрійського (II ст. н. е.); цілого ряду християнських письменників II–IX століть, західноєвропейських авторів XII–XVII століть, угорського хроніста Бонофіма, німецьких істориків Альберта Кранція, Яна Слейдена, чеха Дубровія, італійців Яна Ботера й Цезаря Баронія, праці польських істориків Яна Длугоша, Мацея Стрийковського та ін⁷. Багатий матеріал використав Ф. Сафонович, складаючи “Хроніку” (1672–1673), в якій історію України автор тісно пов’язує з історією інших народів. Для обґрунтування своїх поглядів автор досліджує літописи вітчизняні, польські й литовські, посилається також на “Палінодію” З. Копистенського, “Paterikon” С. Косова, “Четви-Мінеї”, “Житіє” князя Володимира, фольклорні матеріали та інші.

формування та розвиток історичної школи
Київській Колегії та Академії

Відомою база джерел дослідників історії стає різноманітнішою. У середині XVII — на початку XVIII століть за джерело починають вважати документи. Це характерно, зокрема, для козацьких літописів, авторами яких були канцеляристи, колишні вихованці Київської Академії — Самовидець, Самійло Величко й Григорій Грибика та ін. Завдяки своєму службовому становищу вони мали доступ до господарських, військових, дипломатичних документів, германських універсалів, королівських привілеїв тощо. Правильно оцінюючи їх значення як джерела достовірного, автори подавали їх копії, наводили уривки з них, цифрові дані, точно датували події.

Вже у першій половині XVII ст., ще задовго до того, як в 1718 р. Петро I видав наказ збирати “в земле и в воде старые надписи, старое оружие, посуду и все, что зело старо и необыкновенно”, вчені Київської Колегії роблять перші кроки до започаткування археології. Ще З. Копистенський вивчав написи на іконах, на стінах церков і соборів, цікавився й добре знав, де в Україні знаходяться цінні рукописи та ікони. Перебуваючи в Краківському єпископаті, вивчав розписи костюлу “грецьким способом” і написи церковнослов'янською мовою. Свт. Петро Могила звертає увагу на Десятинну церкву часів князя Володимира, яка ним була “виконана з темряви підземної і відкрита денному світилу”. Під його безпосереднім впливом А. Кальнофойський складає “Тера-тургіму”, використовуючи написи з пантеону визначних людей на території Києво-Печерської Лаври. Справі популяризації вітчизняної історії, вихованню відповідальності за успадковану народом духовну та матеріальну культуру часів Київської Русі, слугували й реставраційні роботи Петра Могили, зокрема, Софійського собору, церков Спаса-на-Берестові, Михайлівської у Видубичах, церков у Луцьку, Турині, Куп'янцях тощо.

Про увагу до історії часів Петра Могили свідчить панегірик “Евхаристіріон” або “Вдячність”, складений на його честь

професором Софронієм Почаським 1631 р. Прославляючи науки й різні мистецтва, що процвітають у колегії трудом Могили, Почаський з багатьох мистецтв ставить на перше місце історію з її покровителькою — богинею Кліо⁸.

Характерним для становлення історичної науки XVII ст. в Україні є відхід від літописної форми викладу. Це знайшло відображення в працях вихованців Академії. Так, “Хроніка” Сафоновича, літописи Самовидця, Г. Грабянки і С. Величка лише умовно можна назвати літописами. Для них характерний не просто хронологічний перебіг подій, але й їх осмислення, прагматичне трактування, емоційність, художність викладу. Ці праці стоять на межі історіографії і літератури, наукового дослідження й повісті. Більшість авторів історичних творів свідомо складали їх для широкого кола читачів, вони розуміли необхідність висвітлення історії своєї Вітчизни і значення історичних подій, підкреслювали їх пізнавальне і виховне значення.

Слідом за М. Лосицьким, який в передмові до “Густинського літопису” (1670) писав, що історія вчить любити рідну землю і що це почуття властиве кожній нормальній людині, бо ще великий Гомер згадував “солодкий дим Вітчизни”, цієї думки дотримувались більшість прогресивних вчених Академії. В передмові до “Хроніки” Ф. Сафонович говорить, що написав він цю історичну працю з патріотичною метою: “За слушну річ, — пише він, — аби відав сам і іншим руським синам сказав: звідкіль Русь почалася, і як держава руська з початку ставши до цього часу йде. Бо кожному потрібна річ про свою вітчизну знати й іншим питаючим сказати, бо свого роду незнаючих людей за глупих почитають”⁹.

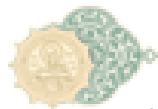
В творах учених Києво-Могилянської Колегії робляться перші кроки до визначення сутності самої історії і основних напрямків її розвитку, до вивчення реальних критеріїв в оцінці історичних явищ, накреслюється методика дослідження.

У цьому напрямку багато зробив Ф. Прокопович. Свої погляди на історію він частково виклав у спеціальній праці “Про метод писання історії”, яку ввів до курсу риторики, читаного в 1705/1706 навчальному році. Історія, на думку Прокоповича, має як пізнавальне, так і виховне значення. Саме історик мусить показати світові, що і його Вітчизна не позбавлена доблесті. Важливе місце в поглядах Прокоповича займала достовірність і об’єктивність історичних знань. Мета історії, — наводив він слова Лукіана, — “користь, яка випливає із істини, ... правильно передана нащадкам пам’ять про події ...”¹⁰. Історик, на його думку, повинен бути не лише компетентним ученим, а й мужньою людиною, бо має говорити лише правду. “Історик мусить зображувати все так, як воно діялось”, хоча цього не може зробити той, хто пише історію заради “пурпурового кафтану”¹¹.

Цікавими є думки Прокоповича з приводу історичного дослідження як цілісної системи знань, складеної на основі аналізу й узагальненого фактичного матеріалу. Він визнає раціональне, логічне мислення як основний спосіб пізнання історії, його цікавить не лише точний зміст історичного викладу, а й його форма. Вимоги вченого дуже високі: достовірність, емоційність, художній виклад, навіть певна мова — “плавна і спокійна, а не заплутана”. Посилаючись на Квінтіліана, він пише, що мова історичної праці повинна мати навіть особливий літературний ритм, порядок і зв’язок окремих частин; щось на зразок того, як люди, “взявшись за руки, взаємно зміцнюють ходу, утримують інших, самі утримуються”¹². Історія для Прокоповича і наука, і мистецтво. Як наука вона мусить давати знання. Естетичні можливості її мусять сприяти емоційному сприйманню і образному мисленню.

Час, в який жив Прокопович на зламі феодальної й капіталістичної доби, поставив перед наукою ряд питань, в тому числі про можливість історичного пізнання. Відомо, що основоположник раціоналізму Декарт, визначаючи Бога як Першотворця, одно-

часно відкидав його подальше втручання в природу. Прокопович також визнавав Бога за Першотворця, але вважав, підійшовши до визнання її непорушності, що природа має свої об'єктивні сили розвитку, а також шукав їх в історичному розвитку. Хоча він не відкидав ідеальних і теологічних чинників в історичному поступові, але шукав їх також у розвитку науки, в людській допитливості та діяльності. Говорячи про розвиток Росії на початку XVIII ст., Прокопович зазначав, що здійснюється він "скрізь з допитливим пошуком, з допомогою математичних приладів і фізичних інструментів і бесід філософських"¹³. Він висловлював здогадки про повторюваність історичного процесу не в замкнутому колі, а у висхідному русі. В трагікомедії "Володимир" (1705) зображувалася боротьба між старим і новим, між наукою і невіглаством на таких історичних прикладах, як хрещення Русі в X ст. і реформування Росії на початку XVIII ст. Вчений впритул підійшов до "ідеї висхідного руху", наукове обґрунтування якої здійснилося значно пізніше, на ґрунті діалектичного матеріалізму.

Великий інтерес виявляв Прокопович до людини, її місця в природі і суспільному житті. Хоча він не висловлював думку про людину як творця історії, але наближався до цієї ідеї, вважаючи людину рівною всій природі, зробленої "з тієї самої, що й все інше, матерії, але знаменитішої від самого неба"¹⁴, руками і розумом якої створюються всі матеріальні і духовні цінності.

На початку XVII ст. студенти колегії отримували історичні знання в класах піітики й риторики. В другій половині XVII ст. історія відокремлюється в самостійний предмет. Про це свідчить і поява першого систематизованого підручника — "Синопису" (1674). Потрібно зазначити, що викладання студентам знань з історії в першій половині XVIII ст. не ставилося Академією як спеціальне завдання. Правда, були професори, які, очевидно, маючи вільний час, іноді знайомили студентів з історією, як, наприклад, Коменовський, але майже завжди ці відомості студенти

набували самостійно з різних книжок, що читались ними, і кількість яких мізерна¹⁵.

Згодом в Академії відкривається окремий клас з історії й географії. Історію професори викладали за власними рукописними курсами, як і інші предмети. До лекції додавали списки літератури, так звані апарати, а також рекомендації, “як треба читати класичних авторів і що в них помічати, що наслідувати, як складати самостійні бібліографічні списки”¹⁶ тощо.

Починаючи з другої половини XVIII ст. студентів Академії з історією знайомили такі викладачі як Максим Семигінєвський, Микола Соколовський, Ігнатій Гловацький, Калістрат Соколовський, Іван Носков, Афанасій Галинський, Максим Берлінський, Йосип Велєдницький.

При митрополиті Київському Гавриїлі Банулеско (1799–1803) історичний клас був розділений на 4 класи, і історія вивчалась таким чином: в першому класі вивчалась загальна історія: розділення часу за періодами і епохами; біблійна історія: яка держава з якого часу почалась, хто її засновник чи перший правитель і порядок родослів'я російських государів.

У другому історичному класі: головне розділення всіх держав, як то: по провінціях чи округах, яка в них домінуюча і яка терпима віра, який столичний град і скільки в ньому жителів, як титулюють государя, скільки в державі жителів і військової сили.

В третьому історичному класі: друга частина всесвітньої історії, тобто: перша частина нової історії і російської історії, четвертий та п'ятий періоди.

В четвертому класі вивчається остання частина всесвітньої історії.

Потрібно зазначити, що священна історія та історія цивільна вивчались за посібниками, виданими для народних училищ. Оскільки історичне вчення, як і інші, повинно підніматись поступово,

то воно розділене на класи, з тим, щоб вихованці, починаючи від перших літ вступу в Академію піднімались від першоджерел до вищих знань. Навчатись історії повинні студенти і з класів граматики, математики і богослов'я. Причому, в богословському класі історію наказано викладати ще при митрополиті Ієрофеї Малицькому (1796–1799).

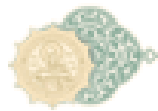
Крім цього, Академія постійно відправляла своїх вихованців в різні місця, або в якості педагогів, або для підготовки до нового плану народної освіти. Так, у 1820 р. студента Нестеровича відправлено в Молдавію учителем історії¹⁷.

В богословському класі вивчались діяння церковних соборів та історія Нового Завіту до XII століття.

Будучи ректором Академії, Іриней Фальковський повелів в інститутському історичному класі вивчати:

- 1) загальний огляд про початок та походження народів європейських держав;
- 2) історію народів північних: російського, датського, норвезького, шведського, англійського; історію інших європейських народів, як то: німців, французів, іспанців і португальців; історію Італії і Польщі, і взагалі про різні частини цих земель;
- 3) історію східних народів: про аравітян і про різні царства, історію турків, монголів, китайців і японців;
- 4) причини могутності й падіння східних народів і їх стан¹⁸.

Знання історії студенти набували не лише на лекціях, а й у бібліотеці. Фонди бібліотеки були багаті на рукописну літературу — літописи різних часів, хроніки, різноманітні фольклорні твори, документи тощо. Можливо, серед них були списки безцінного "Слова о полку Ігоревім". І, можливо, саме в бібліотеці Академії зробив копію зі списку XVII ст. студент Іоїл Биковський, що закінчив навчання в 50-х роках XVIII ст. Згодом він став архімандритом знаменитого Спасо-Преображенського монастиря в Ярославлі і ректором Ярославської

Семінарії. В 1795 році його бібліотеку придбав збирач старовинної літератури О.І. Мусін-Пушкін. Серед її книг було й “Слово о полку Ігоревім”.

Друковані праці бібліотеки були представлені цінними фоліантами істориків античності, середньовіччя й нового часу. Так, у каталозі лише бурсацької бібліотеки за 1772 р. значаться: “Скорочена універсальна історія” Гіамора Кураса, “Історія про Олександра Великого” Квінта Курція, “Римська історія” в 16-ти томах, “Стародавня історія про єгиптян, карфагенян, ассирійців, вавілонян, персів, македонців і греків” у 10-ти томах Р. Роллена, “История российской” М. Ломоносова, історичні праці Ф. Прокоповича та ін¹⁹.

Зі стін Київської Академії вийшли такі відомі вітчизняні історики XVIII ст., як Феодосій Сафонович, — автор “Хроніки”, козацькі літописці: Григорій Грабянка, Самовидець, Самійло Величко. Це свідить про велику увагу до вітчизняної історії та високий рівень тогочасної історичної науки. Чого вартий один Феофан Прокопович, праці якого мали величезний вплив на формування історичних поглядів багатьох його сучасників, зокрема, В. Татищева, Д. Кантеміра, Г. Сковороду, Я. Козельського, М. Новикова.

Виховала Києво-Могилянська Академія і такого відомого історика другої половини XVIII — першої половини XIX ст., як Петро Іванович Симоновський (1717–1809). Після закінчення Київської Академії Симоновський слухав лекції з історії у Варшавському, Кенігсберзькому, Лейпцізькому, Галльському університетах. Багато мандрував за кордоном. Його перу належить історична праця “Краткое описание о козацком малороссийском народе” (1765), яка написана на основі літописних, архівних та мемуарних джерел.

Василь Григорович Рубан (1742–1795) народився в місті Белгороді. Навчався в Києво-Могилянській Академії, потім у Московському університеті. Якийсь час був перекладачем

турецької мови в Запоріжжі. Потім займався журналістикою, літературною та видавничою діяльністю.

В 1777 р. В. Рубан видав "Краткую летопись Малой России" твір невідомого автора — і продовжив його описом подій в Україні з 1735 до 1776 років. До літопису він додав також "Землеописание Малой России..." й відомості про адміністративно-політичний устрій України з переліком гетьманів, генеральних старшин тощо, автором яких вважають О.А. Безбородька, також вихованця Академії. В 1780 році Рубан склав "Российский Царский Памятник — или Исторический Словарь Государей и Государынь"²⁰, за яких Православна Церква у визначені дні здійснює заупокійні молитви. Ця книжка видавалася тричі і розсилалась по всіх церквах Російської імперії. В 1782 році він склав "Описание Москвы", Великою заслугою Рубана є те, що він був першим видавцем "Записок" Василя Григоровича-Барського²¹.

В. Григорович-Барський проходив курс навчання в 1715–1723 рр., коли в Академії панував творчий дух, внесений новаторською діяльністю Ф. Прокоповича. Глибокі знання здобув В. Григорович-Барський з історії. Інтерес до національної історії та історії інших країн був пробуджений визвольним рухом в Україні в середині XVII ст. Події того часу відбилися в численних історичних творах. Вчений, безсумнівно, був знайомий з літописами та хроніками, з "Крайникою" Сафоновича, "Синописом", козацькими літописами, читав хроніки польських істориків Кромера і Стрийковського, чиї імена згадує в записках.

Відомим істориком був Микола Миколайович Баншиш-Каменський (1737–1814). Народився він у місті Ніжині в заможній родині. Навчався в Києво-Могилянській Академії, потім деякий час — в Московській Академії й Московському університеті. Будучи ще студентом, він переклав першу частину "Історії Петра Великого" Вольтера. Відомий він і як вчений історіограф. Працюючи в Московському державному архіві, він одним із

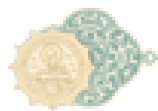
перших розробив науковий підхід у справі розбору і класифікації стародавніх актів. Пізніше працював управляючим Московсько-го архіву Державної колегії іноземних справ. За підготовку наукових праць з історії Баншиш-Каменський був обраний почесним членом Російської академії наук і Московського університету, дійсним членом Московського товариства історії і старожитностей російських, віце-президентом Московського бібліотечного товариства.

Максим Федорович Берлінський (1764–1848) — український археолог і історик, народився в с. Нова Слобода (нині — Путилівського району Сумської області) в дворянській сім'ї. Навчався в Київській Академії і два роки — в Петербурзькій учительській гімназії. З 1807 р. викладав географію й історію у вищому історичному й географічному класі Київської Академії.

М. Берлінський фактично був першим науковим дослідником археології й історії міста Києва. В 1820 р. у Петербурзі вийшла його праця “Краткое описание города Киева, содержащее исторический перечень сего города, также описание достопамятностей и древностей оного”. Опублікував багато праць з історії Києва в періодичній пресі. У 1828 р. Берлінського обирають членом Московського товариства історії та старожитностей російських; у 1843 р. — почесним членом тимчасової комісії для розбору стародавніх Актів.

Взагалі початок XIX століття виявився для Києво-Могилянської Академії періодом, який можна визначити як занепад. Тоді мало що нагадувало славні часи європейського учбового закладу кінця XVII — початку XVIII століть. Як і раніше, Києво-Могилянська освіта поєднувала початкову, середню та вищу школу, але знання, надані тут, вже не відповідали академічним вимогам нових часів.

Таким чином, Києво-Могилянська Академія була центром історичної й суспільно-політичної думки в Україні у XVII–

XVIII століттях. Вона формувалася в загальному руслі європейської науки. Визначний вплив на її розвиток мала героїчна боротьба українського народу за соціальне і національне визволення.

Бібліографічні зноски:

1. Перетц В.К. К истории Киево-Могилянской коллегии. Панегирики и стихи Б. Хмельницкому, И. Подкове и архиепископу Лазарю Барановичу. // Чтения в историческом обществе Нестора Летописца. Киев, 1900. Кн.16. Вып.1.
2. Голубев С.Т. История Киевской Духовной Академии. Киев, 1886. Вып.1, прил. С. 18–19.
3. Густинская летопись. // Полн. собр. рус. летописей. СПб., 1843. Т.2. С.236.
4. “Протестация” митрополита Иова Борецкого. // Статьи по славяноведению. СПб., 1910. Вып. 2. С. 143.
5. Воссоединение Украины с Россией: Документы и материалы. В 3-х т. М., 1954. Т.1. С.47, 87.
6. Сумцов Н.Ф. К истории южнорусской литературы XVII века. // Иоанникий Галатовский. Киев, 1884. Вып. 2. С. 73.
7. Там же. С. 8–14.
8. Титов Ф.І. Матеріали для історії книжної справи на Україні XVII–XVIII століть. // Всезбірка передмов до українських стародруків. К., 1924. С. 300.
9. Мыщик Ю.Я. Украинские летописи XVII века. Днепропетровск, 1978. С. 18.
10. Прокопович Ф. Про історію і, передусім, про те, що таке історія, яка її мета, і про похвалу історії. // Філософські твори. В 3-х т. К., 1979. Т.1. С.337.
11. Там же. С. 340.
12. Там же. С. 352.

13. Там же. С.79.
14. Там же. С. 24.
15. Вишневский Д. Киевская Академия в первой половине XVIII ст. К., 1903. С. 173.
16. Киевские епархиальные ведомости. Киев, 1893. №2. С. 541.
17. Асоченский В. Киев с древнейшим его училищем Академією. К., 1856. Ч. 2. С. 463.
18. Там же. С.478.
19. Акты и документы, относящиеся к истории Киевской Академіи. Киев, 1906. Т. 3. С. 396—416.
20. Асоченский В. Киев с древнейшим его училищем Академією. К., 1856. Ч. 2. С. 206.
21. Хижняк З.І. Києво-Могилянська академія. Київ, 1981. С. 98.